

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 10. januarija 1857.

Domovina mnogoverstnih sadežev.

(Konec.)

Čebulo so iz perziške dežele Kilan v naš del sveta prinesli; v domovini njeni vaga ena čebula 3 funte; tako težka je. Na ameriskem otoku, Hispaniola imenovanem, rastejo čebule po poldrugo ped dolge. Čebula — pravijo — odjema ali se manjša, kadar luna naraša, pa naraša ali se debeli, kadar luna odjema. Čebula je tudi vremensk prerok. V kantonu Freiburžkem v Švajci kmetje iz čebul prerokujejo mehko ali hudo zimo; konec poletja, kadar čebulo domú spravljajo, ogledujejo njih kožo: če je koža tanka, pravijo, da bo zima mehka, — če je koža debela, bo huda. Tudi obderži čebula kaljivost neznano dolgo; priča tega je tista čebula, ki so jo v roki neke egiptovske mumije našli, kjer je gotovo več kot 2000 let ležala in se vé da vsa suha bila; ko pa so jo nekoliko časa djali pod milo nebo, je začela kal poganjati, in vsajena je hitro in čvrsto rastla.

Česinj je iz Azije in česnik (Schnittlauch) iz Sibirije na Rusovskem prinešen.

Redkev je v Kini domá.

Špinačo nahajamo leta 1351 pervikrat med postnimi jedili meniškimi.

Krompirja je neki kupčevavec s sužniki, Janez Hawkins po imenu, leta 1565 v Santa-Fe-i v Novi Hispanii v južni Ameriki dobil za živež svojih ljudi na ladii, in on je bil prvi, ki je razglasil ta sad. Pozneje, leta 1584, je admiral Walter Raleigh krompir iz Virginije (severne Amerike) pripeljal na svojo grajšino Youghall na Irsko, in tû je prvi krompir sadil. Leta 1588 so ga začeli na Laškem saditi; še kot posebna redka jéd je prišel pervikrat leta 1616 na kraljevo mizo v Parizu. Na Nemško so ga dobili sred 17. stoletja, in še le 90 let je, kar se je začel v naših deželah izperva počasi razširjevati.

Lan je nek iz južnih goratih krajev Evrope prvič prišel na Šlezko; zato že od nekdanj sloví šlezko platno (schlesische Leinwand).

Konoplja je iz izhodnih Indij se zaplodila v Evropo.

Bombaž (pavola) je prišel po Feničanih in Kartaginčanih v Evropo. Že v 10. stoletji so ga predli na Nemškem.

Hmelj je začel v Evropi okoli leta 500 ob času ljudskih preseljevanj sloveti. Leta 822 so imeli na Nemškem že hmeljnike. Najbolji hmelj raste sedaj na Českem, Brunšviškem, Parskem in Angležkem.

Špargelj se je iz začetka 18. stoletja iz Laškega zaplodil po svetu.

Bob je prišel iz izhodnih Indij v okolico kaspiskega morja.

Salato, našo navadno, so sadili na Angležkem prvič pod kraljem Henrikom VIII. leta 1519.

Pšenice prvotna domovina je gorata dežela v Indii na južnem podnožji Himalajske gore.

Rež je prišla iz male Tartarije in južne Sibirije.

Proso je iz izhodnih Indij.

Ajda je prišla iz Azije skozi Turško in Gerško na Laško in Laškemu bližnje kraje, potem tudi na Nemško, kjer je bila leta 1522 že sploh znana.

Vinska terta je v Azii domá. Leta 231 so našli prvi nje sled na Nemškem; v letu 282 so terto že sadili ob Rajnu in na Ogerskem. Karol Véliki je pospeševal vinorejo močno.

Kava (kofè) je prišla iz Levante (Turškega) leta 1615 pervikrat v Benetke, potem na Francozko; leta 1671 so v Marsilji prvo kavarno odperli, na Dunaji leta 1683, v Norimberku 1696.

Tobak je prvi najdel španjski menih Roman Pane leta 1496 v Št. Domingu v deželi Tabagu v zapadnih Indijah v Ameriki. Odtod je prišel kmali v Evropo. Izperva je bilo le zdravilno zeliše; Indijanci pa so ga leta 1535 piti (puhati) začeli. Francozki poslanec Janez Nikot je leta 1559 prvo seme iz Portugaljskega poslal v Pariz. Španjska armada pod kraljem Karolom V. ga je prva prinesla na Nemško. Angleži so se ga naučili piti leta 1585, Turki pa leta 1605; prvo fabriko so napravili v Holandii; 30letna vojska je pa ta božji dar raznesla po vsem Nemškem in odtod naprej.

Žefran je prinesel neki romar iz jutrovih dežel na Angležko pod kraljem Edvardom III.

Vertne rože (gartrože) so prišle prve leta 1522 kot drag dar iz Laškega na Angležko, kjer so se na ukaz papeža Adrijana VI. leta 1522 kot znamenje molčanja na spovednice vezale; odtod izvira še dan današnji navadni latinski izrek „sub rosa“ (pod rožo), ki toliko pomeni, kot „molči“, „tiho bodi“, ali „le med nama rečeno“. V okolici mesta Ghazcepour-a v Indijah je viditi celo rožno polje, kjer delajo rožno vodo in rožno olje (attar). Tista roža, ki se imenuje „roža iz Jeriha“ raste v Arabii ob rudečem morji veliko rajša kakor okoli mesta Jeriha. Tako rašča je, da ti iz semena izraste prvo poletje cveteča roža, ako je poletje vroče in si frišno seme vsejal. Če suho in velo to rožo položiš v vodo, se ti odpre; ko se je pa osušila, se pa spet zapre.

Sončnica je prišla iz Amerike v naše kraje. Ob reki Ohio sadijo na tavžente sončnic zato, ker neznano veliko kislica (dobrega zraka) iz sebe puhtijo in tako v onih nezdravih krajih ljudi varujejo močirne merzlice.

Gospodarske skušnje.

(Sivo ajdo) hvalijo tudi „Frauend. Bl.“ takole: „Ta ajda je bolj okroglasta, in konoplji zlo podobna; navadno prekosí v vsem; veliko težje je od navadne, in ker ima tanjo lušino, daje več moke, pa manj otrobov. Iz 1 funta je pridelal moj prijatelj, ki jo je za poskušnjo vsejal, 9 šefeljev (1 šefelj, če pisatelj meni parsko mero, je po naši meri 3 vagáne ali 6 mernikov in 10 bokalov); vsako zerno se razraste skor v malo drevesice z močnim deblom in košatimi vejicami; vse se je čudilo nad tem ajdoviščem; kakor navadna ajda je tudi ta zadovoljna z najslabejšo zemljo; vendar če hočeš, da ti prav velika izraste, ji moraš privoštiti pol gnojenja, in takrat ti bo 6 do 8 funtov semena zadosti za oral zemlje; se vé da na prav pešeni ga je enmalo

več potreba. Seje in obdeluje se kakor navadna; povsod, kjer ajdo sejejo, naj bi sivko saj poskusili“.

(Da ti krompir v hramu ne kali), ga v kaki mreži ali kako drugač pomoči za 4 trenutke ali sekunde v krop (vrelo vodo) in potem ga razsuj, da se posuši.

Starozgodovinski pomenki. Skiti nikdar niso bili Slovani.

Spisal Davorin Terstenjak.

Ni še več kakor pet let, kar so nekteri nemški zgodovinoslovci začeli terditi, da so stari Skiti bili Slovani. Med te zgodovinoslovce spadajo taki učeni in velikočislani možje, da zares se moramo čuditi, kako so se kaj takega terditi podstopili. So pa posebno August Knobl, profesor bogoslovja v Giesenu, Gfrörer, profesor zgodovine v Freiburgu, in učeni nemški jezikoslovec J. Grimm v Berlinu. Pervi svoje terdenje oznanuje v knigi „Die Völker-
tafel der Genesis“, drugi v svojem delu „Urgeschichte des menschlichen Geschlechtes“, in slednji v svojih bukvah „Geschichte der deutschen Sprache“. Tudi naši domači zgodovinoslovci so začeli terditi, da so Skiti bili Slovani, med njimi posebno gosp. Elija Rebič.

Kterega rodú so pa bili Skiti? V novejših časih so Skite učeni možje, kakor Niebuhr, Böckh, Šafařík, Hansen, Hammer itd. za Mongole imeli ¹⁾; vendar to mnenje ne bode nikdar obveljalo. Dokazi, kateri se iz Hipokratovih in Galenovih spisov jemljejo, so slabi, in ni še dognano, ali so Galenovi spisi polnoverni. Herodot, kateri je Skite dobro poznal, nič mongoljskega ne najde na njih. Da je pa vlastovitosti Mongolov dobro poznal, se vidi iz njegovega popisa mongoljskih Argipäeev ²⁾. Tudi v podobšinah, v katerih so Skiti obraženi, ni nič mongoljskega viditi. Herodot ³⁾ je rekel, da so traški Agatirsi bratinsk rod Skitov, Traki pa so bili ariško pleme, toraj Skiti nikdar niso Mongoli.

Justin ⁴⁾ pripoveduje, da iz rodú Skitov so Baktri in Perzi. S to opazko je hotel reči, da so s tema narodoma sorodni bili. Baktri in Perzi so pa arišk rod, tedaj tudi Skiti. Namesto starih Skitov so pozneje stopili Sauromati ali Sarmati. Najprej jih imenuje Herodot. Justin in Diodor Sicilski ⁵⁾ terdita, da Sarmati se kolonijo iz Medov in da so te Sarmate v starodavni dōbi Skiti na Tanais presadili. Plini ⁶⁾ Sarmate imenuje „Medorum Soboles“.

Ni nobenega razloga te povesti celó zavreči, akoravno niso Medi na takošni način na Tanais prišli; vendar se smé verjeti, da so se Medi s Skiti zmešali, v katerih deželo so prišli, in da tedaj Sarmati so skito-mediškega pokolenja.

Herodot piše, in to je važno, da so Sarmati skitiški govorili, čeravno ne brez *σολοικίζεν*. Po takem so bili sorodniki Skitov. Zato jih stari pisatelji prosto imenujejo Skite, skitiški narod ⁷⁾, ali pa oddeik, pleme Skitov. Včasih se poleg Skitov, včasih s Skitivred ko kaj posebnega imenujejo ⁸⁾; vendar se tudi Skiti kot del sarmatiškega naroda poznamljajo ⁹⁾.

Ne moremo dvomiti, da bi Skiti in Sarmati ne spadali v edino narodsko pleme. Tudi Strabon govori od občega skitiškega in sarmatiškega naroda in od običajev teh narodov kot občih ¹⁰⁾.

Pervi sedež tega naroda je bil iztočno od Ta-

naisa, kjer jih Herodot ¹¹⁾ pozna, pa že Scylax ¹²⁾ ima Sarmate zapadno in Sauromate iztočno od Tanaisa, in oba roda sta gotovo bila edinega plemena. Od ondot se je ta narod v sledečih stoletjih pred in po Kristusu proti zapadu razširjeval, in je segal do Germanov ¹³⁾; njegovo ime je zbrisalo ime Skitov, in perva Skitija se je sedaj velela Sarmatija. Mela že piše, da so Sarmati od Germanije do Azije prebivali, in Ptolomaj razprostira svojo evropejsko Sarmatijo od Dona do baltiškega morja in Visle ¹⁴⁾.

Po skitiški povesti so Skiti najprej stanovali kraj Araksesa (Wolge) in so podjarmili dežele do Kaukaza, mäotiškega jezera in Tanaisa; pozneje so dobili kralja Skitesa, po katerem so dobili ime; še pozneje sta pa nastala skitiška rodova Palov in Napov, in še pozneje so si osvojili Skiti zemljo zapadno od Tanaisa in Trakije ¹⁵⁾. Povedka od Skitesa se ima gotovo tako razumeti, da so se Skiti odcepili od prvotnega debla, kateri je še bolj proti iztoku stanoval, in da so bili potem samostalen narod. To je bilo leta 1500 pred Kristusom, ker Skiti so se za nar mlajše ljudstvo mislili in pa terdili, da so še le 1000 let pred Darijem Histapsom nastali ¹⁶⁾. V ono dōbo, ko je njihov glavni sedež na Kaukazu bil, spada Skitov vladarstvo v Azii, za ktere ga se Asirjane na Pontus, in Mede na Tanais odpeljali ¹⁷⁾. (Konec sledi.)

Novo leto 1824.

Povestica. Spisal Davorin Terstenjak.

(Konec.)

Lani pridem spet na Koroško. Pervo noč na ti dragi zemlji ostanem v prijetni vesi. Skoz živo ves je šumila bistrica, in vzdigala težke kladi, katere so mečile terdo železo. Bila je svetla noč, in šum vode mi dolgo ni dal spati. Vendar natura je bila močnejša, kakor vodni šum, in tako zadremeljem.

Drugi dan že zgodaj se spet spravim na pot. Močen mladeneč me spremlja, in nese pred menoj mojo robo. Čez nekoliko dni pridem na lurnsko polje. Ogledujem se po ostanjkih stare Teurnije, in ko Hermanove bukve (Text zu „Wagners Ansichten von Kärnten“ str. 356) vzamem za vodilo, najdem sledeče verstice: „Ne dalje od stare Teurnije proti Dravi stoji sedaj kapela sv. Majdalene. Dalje gori so tri ponikve (jarine), imenovane „kervave kernice“ po nemški: „Die Blutmulden“.

Po ljudski povesti so tukaj Franki potolkli Slovence, in žertvenik njihovega molika razderli. Umirajoči Mike, to je višji duhoven, je sledeče maščevayne besede izgovoril: „Kadar bojo lipe tretjokrat iz posvečenega zemljišča zrastle, bodo Slovenci tam zakopani dremelj (buzdovan, batog) poiskali in v kervavem boji bode žena v bližini stanuvajočega kmeta Partuša, edinega pri življenji ostalega nemškega vojvoda, z burklami ubila. Vojska bode tako huda, da bojo kernice s kervjo napolnjene. Vendar zmaga bode Slovincem in kraljestvo Boruta spet uzkersnilo“. Lipe še dandanašnji stojijo. Leta 1736 so se spuntali kmetje milstatski proti gosposki, in so iskali dremeljna. Ravno tako so ga iskali ob času francozkih bojev. Vprašal sem moža, ktere ga mi je kerčmar za voduika dal, ali vé: kje je dremelj skrit? „Ne vém“ — mi odgovori — „ali enkrat bode neka Partušica sina rodila, ravno na Kerstnikovo o polnoči; ta bode dremelj našel, in tadaj bode se spolnilo, kar povest pravi. Tudi bode takrat kralj Matjaš od smerti vstal“. „Kaj? ali tudi vi veste kaj od kralja Matjaša povedati?“

¹⁾ Niebuhr „kleine histor. Schriften“ I. 361. Böckh „Corp. inscript. graec.“ II. 81. Šafařík „Slaw. Alterth.“ I. 279 itd. Hansen in Hammer pri Georgiu „Alte Geog.“ II. 400 itd. — ²⁾ Herod. 4. 23. — ³⁾ Herod. 4. 10. — ⁴⁾ Justin 2. 1. 3. Amm. Marcell. 31. 2. — ⁵⁾ Justin 2. 3. Diodor Sic. 2. 43. — ⁶⁾ Plin. „Hist. nat.“ 6. 7. — ⁷⁾ Strab. 11. str. 492. Diodor. Sic. 4. 45. Steph. Byzant. pod besedo: Σαρμαται in Σαρρομαται. — ⁸⁾ Strabo VII. str. 302. Florus 4. 12. 62. Aurel. Vict. „Vir illustr.“ 79. — ⁹⁾ Curt. Alex.

7. 7. 3. — ¹⁰⁾ Strab. 7. str. 312 in 11. str. 500. — ¹¹⁾ Herod. 4. 116. — ¹²⁾ Skylax Perip. 69 itd. — ¹³⁾ „Corpus Inscript. graec.“ II. 83. Georgi „Alte Geograph.“ II. 308 itd. — ¹⁴⁾ Pompon. Mela 1. 3. Ptolom. 3. 5. — ¹⁵⁾ Diodor. Sic. 2. 43. — ¹⁶⁾ Herod. 4. 5. 7. — ¹⁷⁾ Justin 2. 3. Diodor. 2. 45. Pis.